

NIEUWE EN INTERESSANTE NEDERLANDSE WANTSSEN IV

(HEMIPTERA: HETEROPTERA)

Berend Aukema

In deze bijdrage worden tien soorten nieuwe of anderszins interessante Nederlandse wantsen behandeld, die in 2010 werden waargenomen. *Grypocoris sexguttatus* (Miridae), *Temnostethus tibialis* (Anthocoridae) en *Arocatus roeselii* (Lygaeidae) zijn nieuw voor de Nederlandse lijst, die daarmee 632 soorten telt. Van de zeldzame *Microvelia pygmaea* (Veliidae), *Eremocoris podagricus* en *Drymus pumilio* (Lygaeidae) werden nieuwe waarnemingen buiten het bekende verspreidingsgebied gedaan. De recent gevestigde exoten *Corythucha ciliata* (Tingidae), *Tropidosteptes pacificus* (Miridae), *Amphiareus constrictus* (Anthocoridae) en *Arocatus longiceps* (Lygaeidae) bleken op meer plaatsen voor te komen.

INLEIDING

De lijst van in Nederland waargenomen wantsen groeit gestaag. In de periode van 1990 tot en met 2009 nam de lijst van 588 soorten (Aukema 1989) tot 629 soorten toe (Aukema & Hermes 2009), een aanwas van gemiddeld twee soorten per jaar. Het jaar 2010 vormde met eerste waarnemingen van drie soorten geen uitzondering. Drie zeldzame soorten bleken bovendien buiten het bekende verspreidingsgebied voor te komen en de herontdekking van *Phimodera humeralis* (Dallas, 1823) (Scutelleridae) werd al elders gepubliceerd (Aukema 2010). Van vier recent gevestigde exoten konden nieuwe vindplaatsen genoteerd worden. De volgorde en nomenclatuur van de taxa zijn gebaseerd op de 'Catalogue of the Heteroptera of the Palaearctic Region' (Aukema & Rieger 1995, 1996, 1999, 2001, 2006). Tenzij anders vermeld, bevindt het materiaal zich in de collectie van de verzamelaar.

SOORTBESPREKINGEN

Familie Veliidae

Microvelia (Picaultia) pygmaea (Dufour, 1833)

Noord-Brabant Tilburg, Kaaistoep, AC 128-394,

8.IX.2009 en 9.VII.2010, 1 macropteer ♂ op licht, H. Spijkers en P. van Wielink (collectie Natuurmuseum Tilburg). Idem, AC 129-394, 24.IX.2010, 1 apteer ♂ op de Oude Leij, P. van Wielink et al. (collectie Natuurmuseum Tilburg).

Microvelia pygmaea was uit ons land bekend uit het stroomgebied van de Maas in Limburg en aangrenzend Noord-Brabant en van een populatie bij Hellevoetsluis in Zuid-Holland (Aukema & Hermes 2009). Na de vondst van twee langvleugelige mannetjes op licht in de Kaaistoep werd daar ook een populatie ontdekt op de Oude Leij.

Familie Tingidae

Corythucha ciliata (Say, 1832)

Limburg Venlo, Begijnengang en Vleesstraat, AC 209-395, 9.IX.2010, in groot aantal met nimfen op aangeplante platanen *Platanus* sp., B. Aukema.

Na Maastricht (Aukema & Hermes 2009) is Venlo de tweede vindplaats in ons land van deze in Europa invasieve exoot uit Noord-Amerika. Onder de schorsschubben bevonden zich veel oude karkassen van overwinterde exemplaren, zodat ze hier in elk geval een jaar eerder ook al aanwezig was.

Figuur 1. *Grypocoris sexguttatus*.
Foto Piet Schuttelaar.
Figure 1. *Grypocoris sexguttatus*.
Photo Piet Schuttelaar.

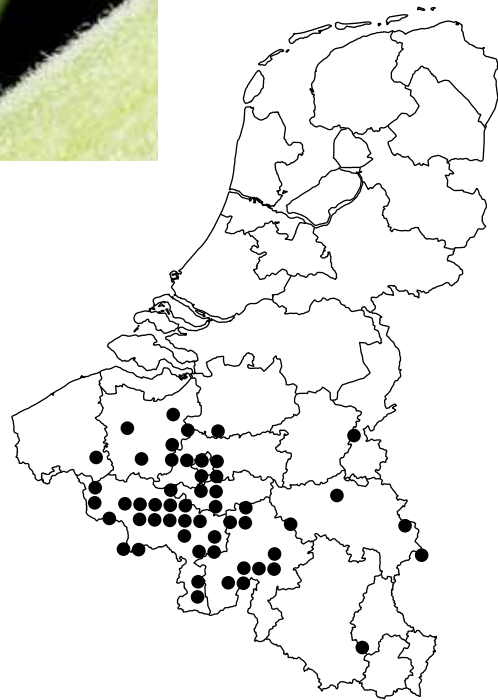
Familie Miridae

Grypocoris sexguttatus (Fabricius, 1777)

Nieuw voor Nederland

Limburg Stein, botanische tuin De Boschhook, AC 182-331, 5.VI.2010, P. Schuttelaar (foto waarneming.nl), 15.VI.2010, 4 ♂, 2 ♀, B. Aukema, en 16.VI.2010, 2 ex., P. Schuttelaar (foto waarneming.nl).

Grypocoris sexguttatus (fig. 1) is een Europese soort, die in vrijwel heel Europa voorkomt met uitzondering van Groot-Brittannië en Ierland in het westen en Spanje, Griekenland en Europees Turkije in het zuiden (Kerzhner & Josifov 1999). De vondst in Stein sluit min of meer aan bij het voorkomen in België, waar de soort niet zeldzaam is (fig. 2). In Duitsland komt ze in alle aangrenzende deelstaten voor (Hoffmann & Melber 2003). De populatie in de botanische tuin in Stein werd ontdekt door Piet Schuttelaar, die op 5 juni 2010 het eerste exemplaar fotografeerde en op waarneming.nl zette. Op 15 juni bezocht de auteur samen met hem de vindplaats en bleek de soort in aantal voor te komen op met bladluizen bezette dagkoekoeksbloem *Silene dioica* en peterselie *Peterselinum crispum*. Een dag later nam Piet Schuttelaar nog twee exemplaren waar op geoord helmkruid *Scrophularia auriculata*. *Grypocoris sexguttatus* heeft een boreomontane verspreiding en komt voor in vochtige, licht

Figuur 2. Verspreiding van *Grypocoris sexguttatus* in België en Nederland (10x10km-hokken).

Figure 2. Distribution of *Grypocoris sexguttatus* in Belgium and the Netherlands (10km-squares).

beschaduwde biotopen langs beken, bospaden en bosranden en op kapvlaktes. Ze leeft zoöfytofaag in de kruidlaag op veel verschillende planten, onder andere andoorn *Stachys*, brandnetel *Urtica*, hennepnetel *Galeopsis*, kruiskruid *Senecio*, monnikskap *Aconitum* en zwartkoren *Melampyrum*. Naast sap uit de bloeiwijzen van deze planten voeden ze zich vooral met bladluizen (Wachmann et al. 2004). Er is één generatie per jaar en de

eieren overwinteren. Volwassen dieren zijn in België waargenomen van begin mei tot eind augustus, vrouwtjes incidenteel tot in oktober.

Tropidosteptes pacificus (Van Duzee, 1921)

Nieuw voor Noord-Holland en Limburg

Noord-Holland Naardermeer, AC 138-478,

6.VI.2010, 2 ♀ en twee nimfen vijfde stadium in houtwal op es *Fraxinus excelsior*, B. Aukema.

Noord-Brabant Nieuwendijk, Grote Waardweg,

AC 121-421, 16.VI.2009, 3 ♀ geklopt van es,

B. Aukema; idem, 28.VII.2009, 1 ♀, C. van Elzelingen (foto waarneming.nl); idem, AC 120-422, 3 ex., C. van Elzelingen (foto waarneming.nl);

idem, AC 120-423, 5.VIII.2010, 1 ex., C. van Elzelingen (foto waarneming.nl). Werkendam, Bakkerskil, AC 120-423, 13.VI.2009, 1 ♀, C. van Elzelingen (foto waarneming.nl); idem 16.VI.2009,

10 ♂, 8 ♀ van es geklopt, B. Aukema; idem, 9.VII.2009, 1 ♀, C. van Elzelingen (foto waarneming.nl); idem, AC 120-422, 16.VI.2009, 3 ♂, 2 ♀ van es geklopt, B. Aukema; idem, AC 121-421,

8.VIII.2010, 1 ex., C. van Elzelingen (foto waarneming.nl). Ulvenhout, AC 113-396, 20.VII.2010,

1 ♂ van es geklopt, K. den Bieman.

Limburg Stein, AC 182-330, 15.VI.2010, 4 ♂, 6 ♀ op es in houtwal langs weiland, B. Aukema.

De Noord-Amerikaanse *Tropidosteptes pacificus* werd in 2007 en 2008 voor het eerst in Nederland waargenomen in Chaam in de provincie Noord-Brabant (Aukema et al. 2009). In 2009 werd ze in dezelfde provincie ook aangetroffen in twee essenbosjes in Nieuwendijk en Werkendam. Vervolgens werd ze in 2010 ook buiten Noord-Brabant waargenomen op twee ver uit elkaar liggende vindplaatsen in Noord-Holland en Zuid-Limburg (fig. 3). Vermoedelijk komt ze dan inmiddels ook al op veel meer plaatsen voor. Buiten Noord-Amerika is *T. pacificus* naast Nederland nu ook bekend uit België (Aukema 2011). Evenals in Noord-Amerika heeft ze hier twee snel op elkaar volgende generaties. De eieren overwinteren en volwassen dieren zijn

Figuur 3. Verspreiding van *Tropidosteptes pacificus* in België en Nederland (10x10km-hokken).

Figure 3. Distribution of *Tropidosteptes pacificus* in Belgium and the Netherlands (10km-squares).

waargenomen van begin juni tot eind augustus (Aukema 2011).

Familie Anthocoridae

Temnostethus (Temnostethus) tibialis Reuter, 1888

Nieuw voor Nederland

Gelderland Wageningen, Landgoed Oranje Nassau's Oord, AC 177-442, 16-23.VI.2010, 1 macropteer ♂ in raamval, B. Aukema.

Temnostethus tibialis komt verspreid en zeer lokaal voor in Europa met vondsten in Engeland, op het Kanaaleiland Jersey, in België, Tsjechië, Roemenië, Turkije en op Kreta (Péricart 1996, Aukema et al.

2009). In Engeland is ze bekend uit Pamber Forest in Hampshire, Silwood Park in Berkshire en Oxleas Wood in Kent (Kirby 1992). In België werd één brachypteer mannetje gevonden op de stam van een beuk in het Peerdsbos in Brasschaat (Aukema et al. 2009). Ze leeft op stammen en takken van bomen van kleine insecten en mijten. In Engeland werd ze gevonden op de stam van een omgevallen eik en geklopt van eik (Kirby 1992). De levenscyclus komt vermoedelijk overeen met die van de andere inheemse *Temnostethus*-soorten: één generatie per jaar en overwintering van adulten (Kirby 1992). Het in Brasschaat gevangen exemplaar was nog week, wat erop duidt dat de nieuwe generatie vanaf begin juni volwassen is. Het Wageningse exemplaar werd gevangen in de tuin van de auteur met vele oude beuken en eiken in de onmiddellijke omgeving.

Amphiareus constrictus (Stål, 1860)

Nieuw voor Gelderland

Gelderland Wageningen, Blauwe Kamer, AC 170-439, 4.IX.2009, 1 ♀ en 6.IX.2009, 1 ♀, D. Belgers (coll. B. Aukema).

De uit warmere streken afkomstige cosmopolitische *Amphiareus constrictus* werd in 2007 voor het eerst in Europa buitenshuis waargenomen (Aukema & Hermes 2009). In de Blauwe Kamer werd ze onder andere samen met de anthocoriden *Amphiareus obscuriceps* (Poppius, 1909) en *Cardiastethus fasciventris* (Garbiglietti, 1869) gezeefd uit een composthoop met veel Psocoptera, die mogelijk het belangrijkste voedsel van deze soorten vormen.

Familie Lygaeidae

Arocatus longiceps Stål, 1872

Nieuw voor Overijssel, Gelderland, Zeeland en Limburg

Overijssel Zwolle, Agnietenberg, AC 205-505, 15.XI.2010, 1 ex. op stam robinia *Robinia pseudo-*

acacia, M. Verbeek (foto waarneming.nl); idem, Veerallee, AC 201-502, 21.XI.2010, 1 ex. onder schors plataan, H. Sieben (waarneming.nl).

Gelderland Wageningen, Emmapark, AC 173-441, 15.V.2009, 1 ♀ dood onder schors plataan, B. Aukema; idem, 15.IX.2010, 1 ♀, B. Aukema; Idem, Plantsoen, AC 173-442, 15.IX.2010, 1 ♂, 3 ♀ en 1 nimf vijfde stadium onder schors plataan, B. Aukema.

Zuid-Holland Rotterdam, Het park, AC 91-435, 26.II.2009, 11 ♂, 17 ♀ onder schors plataan, B. Aukema; Idem, 5.III.2010, 39 ♂, 36 ♀, B. Aukema en Th. Heijerman.

Zeeland Zuiddorpe, 30.XII.2010, 1 ♂, 1 ♀, A. van Grimberge (coll. Koninklijke Antwerpse Vereniging voor Entomologie).

Limburg Venlo, Keulse Poort, AC 209-375, 9.IX.2010, 12 ♂, 16 ♀ en 5 nimfen vijfde stadium onder schors plataan, B. Aukema; Idem, Nieuwstraat, AC 209-375, 4 ♂, 4 ♀ en 3 nimfen vijfde stadium onder schors plataan, B. Aukema.

De in Europa invasieve *Arocatus longiceps* werd in 2007 voor het eerst waargenomen in Het Park in Rotterdam (Aukema & Hermes 2009) en ook in 2009 en 2010 kwam ze daar in groot aantal op dezelfde bomen voor. In 2009 werd een dood overwinterd vrouwtje gevonden in het Emmapark in Wageningen en in 2010 volgden vondsten op dezelfde en twee andere locaties in Wageningen, op twee plekken in Venlo, op twee plekken in Zwolle en op één plek in Zuiddorpe.

Arocatus roeselii (Schilling, 1829)

Nieuw voor Nederland

Gelderland Wageningen, Plasserwaard, AC 171-439, 28.VIII.2010 en 5.V.2011, 1 ♀ geklopt van zwarte els *Alnus glutinosa*, D. Belgers (coll. B. Aukema).

Morfologisch zijn *Arocatus roeselii* en *A. longiceps* niet van elkaar te onderscheiden en er is consensus onder specialisten om, zolang dat het geval is, de soorten te benoemen op basis van de waardplanten, respectievelijk els en plataan

Figuur 4. *Eremocoris podagricus*.
Foto Albert de Wilde.
Figure 4. *Eremocoris podagricus*.
Photo Albert de Wilde.

(Aukema & Hermes 2009, Hoffmann 2008). De twee exemplaren uit de Plasserwaard werden geklopt van dezelfde solitaire zwarte els, de waardplant van *Arocatus roeselii*. Omdat er in de omgeving van de Plasserwaard geen platanen aanwezig zijn, ga ik er van uit dat het hier daadwerkelijk een populatie van *A. roeselii* betreft. Beide exemplaren zijn van de typische ‘roeselii-vorm’: rood met zwarte tekening en zwarte poten en antennes, een korte, brede kop en een relatief kort rostrum. De verspreiding van *A. roeselii* is door verwarring met *A. longiceps* niet duidelijk aan te geven, maar lijkt beperkt te zijn tot Midden- en Zuid-Europa. Uit het omringend gebied is ze uit Duitsland bekend uit Rheinland-Pfalz en Nordrhein-Westfalen (Hoffmann 2008, Kott 2004) en uit België zijn er twee vondsten van voor 1900 (Aukema et al. 2007). De levenscyclus komt overeen met die van *A. longiceps*: één generatie per jaar en overwintering van volwassen dieren. Naast zwarte els wordt ook witte els *Alnus incana* als waardplant vermeld (Friess 2000, Rieger & Strauss 1992). Ze voeden zich met sap uit de knoppen, bloeiwijzen en zaden (Péricart 1999).

Figuur 5. Verspreiding van *Eremocoris podagricus* in Nederland (10x10km-hokken).
Figure 5. Distribution of *Eremocoris podagricus* in the Netherlands (10km-squares).

***Drymus (Sylvadrymus) pumilio* Puton, 1877**
Nieuw voor Noord-Holland

Noord-Holland Zaandijk, Polder Westzaan-Noord, AC II4-499, 4.IX.2010, 1 ♀ gesleept uit vochtig grasland, J.G.M. Cuppen (collectie B. Aukema).

Drymus pumilio was uit ons land alleen bekend van enkele vondsten in Zuid-Limburg en Zeeland (Aukema & Hermes 2009). Vochtig mos lijkt de gemeenschappelijke factor op de verschillende vindplaatsen en mogelijk is ze niet zo zeldzaam als de weinige vondsten suggereren.

Eremocoris podagricus (Fabricius, 1775)

Nieuw voor Gelderland

Drenthe Meppel, Oosterboer, AC 211-523, 14.IV.2011, 1 ex. L. Douma (foto waarneming.nl).

Gelderland Berkelland, Mallem, AC 242-458, 15.IV.2009, 1 ex., Th. Hermus (foto waarneming.nl). Wageningen, Blauwe Kamer, AC 171-439, 27.III.2010, 1 ♂, 3.IV.2010, 1 ♀, 8.V.2010, 1 ♀ en 26.IX.2010, 1 ♀ onder aanspoelsel en oud drijfhout, D. Belgers (foto's waarneming.nl, collectie B. Aukema); idem, 8.X.2010, 1 ex. en 12.XI.2010 1 ex. (waarneming.nl).

Zeeland Koudekerke, AC 28-389, 22.IV.2007, 1 ex. in de tuin, A. de Wilde (foto waarneming.nl).

Eremocoris podagricus (fig. 4) is in Nederland een zeldzame soort, die alleen bekend was uit Zuid-Limburg en van Walcheren. In Zuid-Limburg is ze waargenomen in negen uurhokken (fig. 5) en van Walcheren van een vondst in Oostkapelle in 1950 (Brakman 1952) en de waarneming van Albert de Wilde in 2007 in zijn tuin in Koudekerke.

De vondsten in Drenthe en Gelderland vormen dan ook een opvallende uitbreiding van het areaal. De soort staat te boek als een zuidelijke soort, die naar het noorden toe voorkomt tot in Zuid-Engeland en in Duitsland tot aan de noordrand van het middelgebergte. Ze leeft op de bodem in de strooisellaag, onder stenen of in mos langs bosranden en in houtwallen of brem- en jeneverbesstruwelen, bij voorkeur op warme, kalkhoudende grond (Wachmann et al. 2007).

DANKWOORD

Lia Douma, Dick Belgers, Kees den Bieman, Jan Cuppen, Corrie van Elzelingen, Agnes van Grimberge, Theodoor Heijerman, Theo Hermus, Piet Schuttelaar, Herman Sieben, Henk Spijkers, Marijn Verbeek, Paul van Wielink en Albert de Wilde stelden waarnemingen en /of door hen verzameld materiaal beschikbaar. Piet Schuttelaar maakte de foto van *Grypocoris sexguttatus* en Albert de Wilde die van *Eremocoris podagricus*. De Tilburgsche Waterleiding Maatschappij

verleende vergunning voor het onderzoek in de Kaaistoep en Natuurmonumenten voor onderzoek bij het Naardermeer.

LITERATUUR

- Aukema, B. 1989. Annotated checklist of Hemiptera-Heteroptera of the Netherlands. – Tijdschrift voor Entomologie 132: 1-104.
- Aukema, B. 2010. *Phimodera humeralis* na bijna 70 jaar weer in Nederland waargenomen (Heteroptera: Scutelleridae). – Nederlandse Faunistische Mededelingen 34: 17-22.
- Aukema, B. 2011. Nieuwe en zeldzame Belgische wantsen IV (Hemiptera: Heteroptera). – Bulletin van de Koninklijke Belgische Vereniging voor Entomologie 146: 181-183.
- Aukema, B. & D.J. Hermes 2009. Nieuwe en interessante Nederlandse wantsen III (Hemiptera: Heteroptera). – Nederlandse Faunistische Mededelingen 31: 53-87.
- Aukema, B. & Chr. Rieger (red.) 1995. Catalogue of the Heteroptera of the Palaearctic Region 1. Enicocephalomorpha, Dipsocoromorpha, Nepomorpha, Gerromorpha and Leptopodomorpha. – Nederlandse Entomologische Vereniging, Amsterdam.
- Aukema, B. & Chr. Rieger (red.) 1996. Catalogue of the Heteroptera of the Palaearctic Region 2. Cimicomorpha 1. – Nederlandse Entomologische Vereniging, Amsterdam.
- Aukema, B. & Chr. Rieger (red.) 1999. Catalogue of the Heteroptera of the Palaearctic Region 3. Cimicomorpha II. – Nederlandse Entomologische Vereniging, Amsterdam.
- Aukema, B. & Chr. Rieger (red.) 2001. Catalogue of the Heteroptera of the Palaearctic Region 4. Pentatomomorpha 1. – Nederlandse Entomologische Vereniging, Amsterdam.
- Aukema, B. & Chr. Rieger (red.). 2006. Catalogue of the Heteroptera of the Palaearctic Region 4. Pentatomomorpha II. – Nederlandse Entomologische Vereniging, Amsterdam.
- Aukema, B., M.D. Schwartz & K. den Bieman 2009. *Tropidosteptes pacificus* (Van Duzee, 1921), another nearctic mirid in Europe (Hemiptera: Heteroptera: Miridae: Mirinae). – Zootaxa 2135: 65-68.

- Brakman, P.J. 1952. Zeeuwse wantsenvangsten 1. – Entomologische Berichten 14: 129-131.
- Friess, T. 2000. Beitrag zur Kenntnis der an Grau-, Grün- und Schwarzerlen (*Alnus* spp.) vorkommenden Heteropteren in Südösterreich (Steiermark, Kärnten). – Beiträge zur Entomofaunistik 1: 57-71.
- Hoffmann, H.-J. 2008. Auf Platanen: nur *Arocatus longiceps* oder doch auch *A. roeselii*? – Heteropteron 26: 24-29.
- Hoffmann, H.J. & A. Melber 2003. Verzeichnis der Wanzen (Heteroptera) Deutschlands. – Entomologische Nachrichten und Berichten, Beiheft 8: 209-272. [Entomofauna Germanica 6]
- Kerzhner, I.M. & M. Josifov 1999. Miridae Hahn, 1833. – In: Aukema, B. & Chr. Rieger (red.), Catalogue of the Heteroptera of the Palaearctic Region 3. Cimicomorpha II. Netherlands Entomological Society, Amsterdam: i-xiv, 1-577.
- Kirby, P. 1992. A review of the scarce and threatened Hemiptera of Great Britain. – UK Nature Conservation 2: i-iii, 1-267.
- Kott, P. 2004. Drei Wanzen-Neufunde für NRW. – Heteropteron 19: 12.
- Péricart, J. 1996. Family Anthocoridae Fieber, 1836 - flower bugs, minute pirate bugs. – In: Aukema, B. & Chr. Rieger (red.), Catalogue of the Heteroptera of the Palaearctic Region 2. Cimicomorpha II. Netherlands Entomological Society, Amsterdam: 108-140.
- Péricart, J. 1999. Hémiptères Lygaeidae Euroméditerranéen. – Faune de France 84A: i-xx, 1-468.
- Rieger, Chr. & G. Strauss 1992. Neunachweise seltener und bisher nicht bekannter Wanzen in Baden-Württemberg (Insecta Heteroptera) – Jahreshefte der Gesellschaft für Naturkunde in Württemberg 147: 247-263.
- Wachmann, E., A. Melber & J. Deckert 2004. Wanzen 2. Cimicomorpha. Microphysidae (Flechtenwanzen). Miridae (Weichwanzen). – Die Tierwelt Deutschlands 75: 1-288.
- Wachmann, E., A. Melber & J. Deckert 2007. Wanzen 3. Pentatomomorpha 1. Aradidae, Lygaeidae, Piesmatidae, Berytidae, Pyrrhocoridae, Alydidae, Coreidae, Rhopalidae, Stenocephalidae. – Die Tierwelt Deutschlands 75: 1-288.

SUMMARY

New and interesting Dutch bugs iv (Hemiptera: Heteroptera)

Grypocoris sexguttatus (Miridae), *Temnostethus tibialis* (Anthocoridae) and *Arocatus roeselii* (Lygaeidae) are recorded for the first time from the Netherlands. New distributional data are provided for the rare species *Microvelia pygmaea* (Veliidae), *Eremocoris podagricus* and *Drymus pumilio* (Lygaeidae) and for the recently established exotic species *Corythucha ciliata* (Tingidae), *Tropidostepes pacificus* (Miridae), *Amphiareus constrictus* (Anthocoridae) and *Arocatus longiceps* (Lygaeidae). At present 632 species are listed from the Netherlands.

B. Aukema
 NCB Naturalis
 Correspondentieadres:
 Kortenburg 31
 6704 AV Wageningen
 baukema@hetnet.nl

